

DISKUSIJA APIE NACIONALIZMŲ IR VARTOTOJIŠKOS KULTŪROS VAIDMENĮ ŠIANDIENINĖSE SANTYKIO SU PRAEITIMI IŠRAIŠKOSE KLAIPĖDOJE

2012 m. kovo 23 d. Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas surengė viešą diskusiją, kurios metu Klaipėdoje buvo pristatyta 2011 m. pasirodžiusi istoriko Vasilijaus Safronovo monografija „Praeitis kaip konflikto šaltinis: tapatybės ideologijų konkurencija XX amžiaus Klaipėdoje“. Ši studija yra pakoreguotas variantas daktaro disertacijos, apgintos 2011 m. vasarį ir 2012 m. tapusios viena iš septynių disertacijų, apdovanotų Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos surengto konkurso „Geriausios disertacijos 2011“ diplomu, bei viena iš trijų disertacijų, Vokietijoje apdovanotų 2012 m. pirmą kartą teikta Immanuelio Kanto mokslinių tyrimų premija, įsteigta Vokietijos kultūros ir medijų ministro.

Knygą pristatančios diskusijos metu mintimis apie joje gvildenamus klausimus dalijosi Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Sociologijos katedros dėstytojai: filosofas dr. Aldis Gedutis ir sociologas dr. Liutauras Kraniauskas, Lietuvos istorijos instituto istorikas habil. dr. Alvydas Nikžentaitis bei knygos autorius dr. Vasilijus Safronovas. Skelbiame visų diskusijos dalyvių pakoreguotą ir suredaguotą pokalbio stenogramą.

V. S. Pradėti pokalbį apie praėjusių metų pabaigoje išleistą knygą norėčiau atkreipdamas dėmesį į vieną pagrindinių jos leitmotyvų – pasirenkant tematiką, kuri bus tiriama knygoje, stengiasi, kad ji būtų aktuali dabartyje. Todėl ir šiandien su kolegomis daugiausia kalbėsime apie pastarųjų dešimtmečių reiškinius Klaipėdoje, kurie yra analizuojami paskutiniame knygos skyriuje. Kokį vaidmenį šiuo laikotarpiu Klaipėdoje vaidino nacionalistinės ideologijos, nacionaliniai praeities pasakojimai, kaip jie atsispindi miestų erdvėse, su kokiais iššūkiais susiduria jų įtvirtinimas?

Pirmąjį klausimą noriu užduoti kolegai Alvydui Nikžentaičiui, kreipdamasis į jį ne tik kaip į istoriką, bet kaip į žmogų, kuris daugiau kaip prieš du dešimtmečius atvažiavo į Klaipėdą iš Vilniaus. Mano klausimas susijęs su kontekstu: kaip tuo metu santykis su praeitimi Klaipėdos mieste atrodė neklaipėdiečiui, atvykusiam į šį miestą iš kitos terpės?

A. N. Aš norėčiau pradėti ne nuo atsakymo į šį klausimą, bet nuo Vasilijaus pasveikinimo, nes prieš kelias dienas buvo priimtas sprendimas, kad už šią knygą Vasilijui yra skirta Immanuelio Kanto premija Vokietijoje ir birželio 15 d. jis turės važiuoti šios premijos atsiimti. Šiais metais turėtų pasirodyti šios knygos vertimas į lenkų kalbą, o 2013 m. ji turėtų pasirodyti ir vokiečių kalba. Taigi turbūt galima sakyti, kad jūs susirinkote ne tik į klaipėdiečio knygos pristatymą ir ne tik į klaipėdiečio knygos apie Klaipėdą pristatymą, bet ir į pristatymą knygos, kuri jau dabar yra pripažinta tarptautiniu mastu.

Bet po visų šių liaupsų norėčiau pereiti prie kritikos. Klausimas, kurį uždavei, susijęs su ilgomis diskusijomis, kurios vyko rengiant tavo disertaciją. Paskutinė jos dalis man kėlė daugiausia abejonių, kadangi tu konstatavai, jog iš esmės įsigalėjo dar sovietmečiu sukurta santykio su praeitimi paradigma, kuri iš principo buvo nacionalistinė, ir pastaroji Klaipėdoje buvo nuosekliai

igyvendinta, kaip ir kituose miestuose. Šiuo klausimu aš visą laiką su tavimi ginčijausi, bet tu likai savos nuomonės, tad dabar kalbėsiu faktais.

Bent kai kurie pradiniai faktai man rodė, kad Sąjūdžio laikotarpiu ir nepriklausomybės pradžioje Klaipėda buvo kiek kitoks miestas, gerokai besiskiriantis nuo Vilniaus. Vyresni klaipėdiečiai turbūt atsimena kito garbaus klaipėdiečio Leonido Donskio suformuluotą tezę apie Klaipėdą, kad tai – antrasis Amsterdamas, miestas, kuriame galima įkvėpti daugiausia laisvės. Šis laisvės pojūtis nacionalistinės paradigmos kontekste Klaipėdoje buvo jaučiamas labiausiai ir pasireiškė tam tikru klaipėdiečių liberalumu priimant ne visai savą praeitį.

Pirmasis konkretus faktas – Taravos Anikės paminklas, atstatytas Klaipėdoje. Aišku, atstatant jį buvo teigiama, kad Taravos Anikė buvo gryniausią lietuvių ir pan., bet paminklas buvo atstatytas. Reakcija į tai Vilniuje – „klaipėdiečiai atstato paminklus vokiečiams“. Taigi absoliutus nepriimtumas ir klaipėdiečių nesupratimas.

Jau man atvykus į Klaipėdą, kitas gana reikšmingas faktas, nepripažįs lietuviškojoje nacionalistinėje paradigmoje, buvo 740 metų Klaipėdos jubiliejaus šventimas. Tai buvo pirmas kartas, kada lietuviai šventė miesto, kurį įkūrė Vokiečių ordinas, jubiliejų, t. y. jie šventė miesto, kurį įkūrė ne lietuviai, o vokiečiai, pradžią. Ir šiuo atžvilgiu Klaipėda vėlgi buvo kitokia. Čia nepastebėjau prieštaravimų iš Vilniaus pusės, tačiau reikia pasakyti, kad tuo pat metu, kai Klaipėdoje buvo švenčiamas Vokiečių ordino įkurto miesto 740 metų jubiliejus, Vilniuje buvo statomi paminklai Gediminui ir pan. Tuo metu man jau teko dalyvauti komisijose, kurios sprendė šiuos dalykus. Neviešai, komisijos viduje, keliant klausimą, kam reikalingas paminklas Gediminui, buvo atsakoma, kad Vilniuje esama per mažai lietuviškumo ženklų, todėl reikia tuos lietuviškumo ženklus kurti. Taigi Lietuvoje vienu metu vyko Klaipėdos jubiliejus, kaip tam tikras nesavos istorijos padarymas sava Klaipėdoje, ir lietuviškumo ženklų kūrimas Vilniuje.

Turbūt didžiausia kontroversija, leidusi man patirti Klaipėdos ir Vilniaus skirtumus, buvo susijusi su sausio 15-osios „sukilimu“. 1993 m. sausį Giruliuose mes surengėme konferenciją, kurioje svarstėme šį įvykį labai atvirai, remdamiesi pirmiausia pačių klaipėdiečių, tokių kaip Vygantas Vareikis, tyrimais, bet konferencijoje dalyvavo ir istorikai iš JAV, Vokietijos ir t. t. Šią gana atvirą diskusiją, be kita ko, stipriai rėmė ir tuometinė miesto valdžia. Nežinau, ar gerai padarysiu, bet pasakysiu ir žmogaus, kuris labai prisidėjo prie to kitokio, atviresnio, požiūrio į praeitį formavimo Klaipėdoje, pavardę – tai ir dabar Klaipėdos savivaldybės administracijoje dirbanti Nijolė Laužikienė. Žinoma, ji nebuvo vienintelė. Po minėtos konferencijos aš grįžau į Vilnių, užėjau į Istorijos institutą, ir pirmas tuometinio direktoriaus klausimas buvo: „Už kiek tu pardavei Klaipėdą vokiečiams?“... Vėlgi Klaipėdoje – absoliuti parama, Vilniuje – reakcija.

Dar vienas pavyzdys – Thomo Manno namelis. Vėlgi didžiulės kontroversijos – kam mums tas Thomas Mannas? Mums reikia Liudvikos Rėzos ir pan. Vis dėlto Thomo Manno namelis ne pačioje Klaipėdoje, bet Nidoje atsirado.

Dar vienas dalykas: faktiškai jau minint 740 metų Klaipėdos jubiliejų buvo sutarta, kad į 750 metų jubiliejų mes pakviesime Vokiečių ordino didįjį magistrą. Ir išties Vokiečių ordino didysis magistras dr. Bruno Platteris 2002 m. dalyvavo iškilmėse. Tuomet Lietuvos generaliniu konsulu Kaliningrade dirbo Vytautas Žalys, kuriam stovint greta Kaliningrado srities gubernatoriaus pastarasis ėmė klausinėti, kas čia toks. Sužinojęs, kad čia yra Vokiečių ordino magistras, gubernatorius stebėjosi, kaip klaipėdiečiams atėjo į galvą toks dalykas. Vokiečių ordino didžiojo magistro vizitas į Kaliningradą tuo metu gubernatoriui atrodė absoliučiai neįsivaizduojamas dalykas.

Žinoma, čia išvardyti faktai liudija tam tikras tendencijas, bet jos nebuvo tokios vienareikšmiškos, ką gerai rodo diskusijos, kilusios dėl pirmosios Klaipėdoje atsiradusios kavinės, turėjusios „Memelio“ pavadinimą. Jos atsiradimas sukėlė didelę įtampą, ir tada gerbiamas Vytautas Čepas (tegu jis neišsikeičia), kuris tuo metu buvo miesto tarybos pirmininkas, pats nuvažiavo ir savo rankom nuėmė „Memelio“ pavadinimo iškabą. Tai aiškiai rodė, kur yra ribos. Antra vertus, kaip žinoma, jau minint 750 metų jubiliejų, Klaipėdoje ramiausiai buvo atidarytas „Memelio“ alaus baras, taigi matome, kad situacija keitėsi.

Taigi, Vasilijau, kaip atsakytum į šiuos faktus?

V. S. Faktai išdėlioti taip, kad iliustruotų vieną tezę – Klaipėda atrodo liberaliau Vilniaus kontekste. Tačiau, mano galva, lygiai tokiu pat principu galima įvardyti daugelį faktų, rodančių, kad vyraujanti tendencija Klaipėdoje po 1990 metų, kaip ir Vilniuje, vis dėlto buvo įtvirtinti šio miesto lietuviškumo ženklus.

Pavyzdžiui, 1988–1991 m. Klaipėdoje buvo keičiami miesto gatvėvardžiai. Oficialiai įtvirtintas jų keitimo principas buvo atkūrimas. Buvo sutarta atkurti visus senuosius gatvių pavadinimus, ypač senojoje miesto dalyje. Tačiau pažvelgus į tai, kaip tai buvo įgyvendinta, matyti, kad išties buvo atkurti visi gatvėvardžiai, išskyrus tuos, kurie buvo susiję su vokiečių vardais ir pavardėmis. Nė vieno tokio gatvėvardžio Klaipėdoje neatsirado, nepaisant to, kad mieste iki karo buvo Simono Dacho, Klaipėdos vyriausiojo burmistro Arthuro Altenbergo vardu pavadinta gatvė ir daugelis kitų.

Antras faktas: pažvelkime į paminklus, kurie buvo statomi per pastaruosius du dešimtmečius. Neminėsiu jų visų, bet įsigalėjimo miesto erdvėje ir išteklių akumuliacijai požūriu svarbiausi paminklai buvo skirti Martynui Mažvydui, kuris buvo pastatytas kaip „pirmosios lietuviškos knygos autorius“ ir kaip figūra, integravusi Mažąją ir Didžiąją Lietuvą, ir kitas, klaipėdiečiams žinomu pavadinimu pramintas, paminklas prie Biržos tilto, kuris kuo aiškiausiai įtvirtino lietuviškumo pozicijas šiame mieste, t. y. paminklas, skirtas Klaipėdos krašto ir Lietuvos vienybės idėjai. Be kita ko, netgi atstatant minėtąją Taravos Anikę, tai turėjo būti padaryta parodant visą reikalą taip, kad yra atstatomas paminklas ne vokiečiui Simonui Dachui, bet paminklas Simonui Dachui, kuris mokėjo lietuvių kalbą ir spaudoje virto kone lietuviu, o Taravos Anikė, siekiant priartinti ją prie visos lietuviškosios koncepcijos, netgi pavadinta „Onute iš Taravos“.

Ta lietuviškoji koncepcija, kaip minėjai ir kaip rašoma knygoje, iš principo įsitvirtino Klaipėdoje ne tarpukariu, nes tuo metu iš esmės nebuvo palankių sąlygų jai įsitvirtinti, bet tarybiniais metais kaip tam tikra alternatyva, kuri buvo palaikoma miesto valdžios, kurią įtvirtinant aktyviai dalyvavo miesto kraštotyrininkai, žmonės, dirbę Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetuose ir t. t. Kitaip sakant, mano tyrimas rodo, kad jau tarybiniais metais Klaipėdoje atsirado grupė žmonių, kuri ieškojo tam tikros alternatyvos tarybiniam pasakojimui apie Klaipėdos praeitį, t. y. tokiam pasakojimui, kuris, kiek pakoreguotas, iš principo tiko beveik visiems Tarybų Sąjungos miestams, kurių istorija prasidėjo 1945 m. „išvadavimu“, geriausiu atveju 1917 m. „Spalio revoliucija“. Kaip alternatyva šiam pasakojimui Klaipėdoje tarybiniais metais buvo pradėtas įtvirtinti lietuviškasis miesto kilmės mitas.

Tiesa, apsidrausdamas turiu pasakyti, kad svarstydamas apie šiuos procesus ir darydamas savo išvadas, dirbau daugiau su istorijos šaltiniais. Būtent todėl noriu kreiptis į kolegą sociologą, kuris irgi atlieka panašaus pobūdžio tyrimus, bet turi kiek kitokį požiūrį. Neseniai išėjo knyga „Sąjūdžio ištakų paieška“, kurioje Liutauras Kraniuskas yra parašęs straipsnį apie Klaipėdą. Ten jis pabandė ištirti, kokia buvo įvairių visuomenės grupių, t. y. tam tikrų socialinių tinklų, susidariusių sovietmečiu, įtaka kuriantis Sąjūdžiui Klaipėdoje. Bet mano klausimas, Liutaurai, ne apie Sąjūdį,

o apie socialinius tinklus. Kaip įvertintum jų įtaką formuojant santykį su praeitimi pastarųjų dešimtmečių Klaipėdoje?

L. K. Pirmiausia noriu padėkoti Vasilijui, parašiusiam labai puikią knygą. Ją perskaičiau su dideliu malonumu ir nuostaba, kadangi dažniausiai, paėmęs istorikų knygas, jas labai greitai užverčiu ir padedu į šoną. Faktų gausa istorinėse studijose kartais neleidžia prasiveržti intelekto žavesiui, bet V. Safronovo knyga tikrai pasižymi diskusijos gelme, sociologinėmis išvalgomis bei žaviu stiliumi, todėl ją „suskaiciau“ tikriausiai per dvi dienas su dideliu pasimėgavimu.

Kadangi studijoje vartojama nemažai sociologinių sąvokų, norėčiau iškart pereiti prie užduoto klausimo ir padaryti kelias pastabas dėl jų vartojimo. Aptikęs knygoje sąvoką „socialiniai tinklai“, šiek tiek sunerimau. Manau, kad istorikai, įvesdami abstrakčią sąvoką „tinklai“ ir neduodami jokių nuorodų į konkrečius žmones, kuria mitą, esą mieste staiga atsiranda ir pradeda veikti kažkokie susiformavę žmonių tinklai, galintys generuoti simbolinę, politinę, ideologinę galią. Sociologijoje „socialinių tinklų“ sąvoka visada numato savitą metodologinį požiūrį ir analizės procedūras, žinomas kaip socialinių tinklų ir tinklaveikos analizė. Savo knygoje Vasilijus teigia, kad svarbiausi socialiniai tinklai, kurie nuo 1991 m. daro stiprų poveikį praeities elementų atsiradimui Klaipėdos miesto kraštovaizdyje, susiformuoja vėlyvuoju sovietmečiu. Tai labai puiki hipotezė, inspiruojanti mūsų socialinę vaizduotę, bet metodologiniu požiūriu, būtų galima suabejoti, ar tikrai būtent sovietmečiu susiformavę tinklai taip intensyviai veikė ir veikia socialinės atminties materializavimo procesus mieste.

Pvz., 1991–2002 m. laikotarpiu galima stebėti, kad Klaipėdoje „dygsta“ įvairios paminklinės lentos ar atminimo ženklai, tačiau jie atsiranda staiga ir nežinia iš kur. Didesnių visuomeninių diskusijų apie juos, bent miesto žiniasklaidoje, faktiškai nevyksta. Tarkime, Vokietijos kultūros bendrija ryšiams su Klaipėda palaikyti „Taravos Anikė“ sukaupia pinigų, sukuria dovaną miestui, ir štai 1999 m. atsiranda paminklinė lenta Prūsijos karalienei Luizei. Tačiau ar vyko apie tai diskusijos viešojoje erdvėje? Lygiai tokią pačią atsiradimo istoriją turi ir kitas atminties ženklas, 2002 m. atsiradęs prie geležinkelio stoties – moteris, besivedanti vaiką. Klaipėdos kraštiečių darbo grupė (*Arbeitsgemeinschaft der Memellandkreise*) dovanoja miestui skulptūrą „Atsisveikinimas“, kuris irgi nebuvo išdiskutuotas miesto atminties erdvių planavimo požiūriu. Todėl, kalbant apie socialinius tinklus, aš vis dėlto abejočiau, ar mes nesame linkę mieste esančioms socialinėms grupėms, t. y. vėlyvuoju sovietmečiu atsiradusiems socialiniams tinklams, suteikti išskirtinę galią. Veikia tai yra įsivaizduojama ir mitologizuota galia.

Aptardamas paminklų ar objektų, kurie gali generuoti emocijas ir atmintį, įtraukti žmones į diskusijas, atsiradimą, aš akcentuočiau kitą aspektą – kiek tas konkretus objektas, susijęs su praeitimi, gali sukaupti finansinį, politinį arba simbolinį kapitalą konkrečioms grupėms. Taip mąstydamas, pvz., visą laiką galvoju, kas „pasipelnė“ iš Anikės atsiradimo? Pasipelnė ne finansine prasme, bet uždirbo simbolinį kapitalą: žmogus, kuris intensyviai diegė Anikės atstatymo idėją ir kūrė, gaivino bei pristatinėjo šiuo klausimu visą mitologiją, tapo žymiu, aiškiu, ryškiu miesto žmogumi, apie kurį yra kalbama. Panašiai atsitiko ir su Vasilijaus minėtu paminklu, atsiradusiu Dangės skverelyje. Jo atveju taip pat keltinas klausimas, kas sugebėjo uždirbti sau simbolinį kapitalą? Nereikia pamiršti, kad „Arkos“ idėja buvo įgyvendinama 2002–2003 m., t. y. priešrinkiminiais metais, nes 2003 m. vyko savivaldybių tarybų rinkimai. Pagrindiniai paminklo idėjos atsiradimo vėliavnešiai buvo socialdemokratai, ir ypač Valentinas Greičiūnas, tuo metu buvęs Seimo nariu ir kuravęs visą paminklo pastatymo projektą. Nuolat būdamas žiniasklaidos akiratyje, V. Greičiūnas kūrė sau tam tikrą kapitalą. Ir šiuo atveju keltinas klausimas, ar žmonės, aktyviai rėmę iniciatyvą Valentino

Greičiūno, kuris dėl tuometinio savo statuso galėjo generuoti finansinius išteklius ir visuomenės paramą, palaikė jį, bandydami „sulietuvinti“ Klaipėdą, ar turėdami visai kitokių interesų?

Taigi į tokį reiškinį kaip tinklai šiuo požiūriu žvelgiu atsargiai, nenorėdamas pats kurti mitologijos, kuri kartais yra kuriama apie vienus ar kitus žmones. Tiesa, vis dėlto aš manau, kad socialiniai tinklai egzistuoja ir kad Klaipėdoje veikė (ir veikia) socialinės grupės, kurių daugelis susiformavo ir įgijo savo simbolinę bei politinę galią, mano nuomone, Sąjūdžio laikotarpiu.

Pasinaudodamas proga, norėčiau Alvydui Nikžentaičiui užduoti provokuojantį klausimą: kiek, atvykdami į Klaipėdą, jūs buvote sąmoningas kurti miesto „lietuvavimo / nelietuvavimo“ ideologiją ir jos kūrimui išnaudoti istoriją? Gana įdomu, kad istorikai Klaipėdoje, formuodami miesto tapatybę, užima tikrai svarbią vietą. Kaip jie gali pateikti tam tikrų kontroversijų ir kiek gali kovoti arba sueiti į glaudų kontaktą su tais žmonėmis, kurie turi finansinę ir politinę galią, yra, žinoma, kitas klausimas. Bet vis dėlto, kiek jūs buvote sąmoningas (at-)kurdamas naują miesto tapatybę?

A. N. Sąmoningas buvau. Po 1991 metų sausio įvykių jau nebegalima buvo būti normaliu istoriku, kadangi arba turėjai keisti specialybę, arba ieškoti kitokios gyvenimo prasmės. Ir būtent tada suveikė šitie socialiniai tinklai, susiformavę sovietmečiu, kadangi Vytautas Žalys man pasiūlė važiuoti į Klaipėdą ir ten kurti Istorijos centrą. Prieš apsisprendžiant, reikėjo pagalvoti, kas čia galėtų būti artimiausi sąjungininkai, ir aš pirmiausia pagalvojau apie Vladą Žulkų. Bet problema ta, kad prieš koki pusmetį mes su V. Žulkumi vienoje konferencijoje labai susipykome. Taigi teko užmiršti visus konfliktus ir pradėti diskutuoti, kokia turėtų būti mūsų darbo bendroji vizija.

Viskas prasidėjo nuo pavadinimo. Pirmasis pasiūlytas pavadinimas naujai kuriamam Centrai buvo Mažosios Lietuvos istorijos centras. Bet mes visgi norėjome turėti ne tik istorikus, bet ir archeologus, atitinkamai tyrinėti ne tik istorinius laikus. Todėl diskutuodami ir su miesto valdžia, mes klausėme, kaip integruoti archeologus, pasivadinus Mažosios Lietuvos istorijos centru? Be to, kuriant Istorijos centrą, buvo iškart mąstoma, kad jis tyrinės ne tik nacionalinę istoriją, o pirmiausia regiono problemas. Būtent todėl tas centras ir buvo pavadintas sujungiant dviejų ne vienai valstybei dabar priklausančių teritorijų – t. y. Vakarų Lietuvos (kaip mūsų dabar gyvenamo regiono) ir Prūsijos (kaip regiono, kurio dalis yra keliose kitose valstybėse) – pavadinimus. Taigi čia siekis peržengti nacionalistinės istorijos paradigmos nustatytus rėmus buvo labai svarbus. O visi ženklai, susiję su Taravos Anikės atstatymu ir kitais mano minėtais dalykais, tarsi padrąsino, kad Klaipėdoje iš tikrųjų yra viskas galima.

Čia norėčiau Vasilijų apginti nuo puolimo dėl neaiškių, neįvardijamų socialinių tinklų, kadangi Klaipėdoje kaip niekur kitur vėlyvuoju sovietmečiu tie socialiniai tinklai buvo labai aiškūs. Alfonsas Žalys, būdamas vykdomojo komiteto pirmininku, kaip žinoma, telkė aplink save ne tik technokratus, bet ir tokius žmones kaip Jonas Genys ir kitus, atvažiavusius dėl to, kad jis puikiai suvokė savo misiją. Nežinau, kaip sociologai žiūrėtų į šitą klausimą, bet man atrodo, kad Klaipėdoje socialinio tinklo formavimo atvejis atrodo pats paprasčiausias. Galbūt, Vasilijau, tu kada nors pabandyai patyrinėti, kaip tokie ir panašūs socialiniai tinklai formavosi kituose miestuose, bet man atrodo, kad tavo knygos sėkmė ir buvo ta, kad tu parodei, ypač žiūrint į tolesnę praeitį, kaip tie tinklai, kurie kartais atrodo pakankamai įsislaptinę, veikė.

Ir čia aš noriu klausti apie ištakas. Kada tuose tinkluose Mažosios Lietuvos tema tampa svarbiausia, kada tapatinimosi su Mažąja Lietuva idėja užgimsta?

V. S. Kalbant būtent apie tapatinimąsi su lietuviškaisiais Mažosios Lietuvos vaizdiniais Klaipėdoje, tokia idėja užgimsta Pirmojo pasaulinio karo metais, kai atsiranda nepriklausoma Lietuvos valstybė, kai toje valstybėje, norinčioje normaliai funkcionuoti, atsiranda poreikis turėti savo uos-

ta, ir kai šio uosto, kuris tuo metu priklausė kitai valstybei, priklausomumui pagrįsti kyla poreikis atsiremti į Klaipėdos krašte gyvenusius vietinius lietuvius. Tada labai suaktualėja klausimas, koks turėtų būti idėjinis pagrindas, kad ir vieni, ir kiti lietuviai pritartų ir kovotų už tai, kad Klaipėdos kraštas būtų prijungtas prie Lietuvos ir būtų šios valstybės integralia dalimi. Štai tada tam tikras būrys žmonių Klaipėdoje pradeda smarkiai eskaluoti lituanizuotą Mažosios Lietuvos istoriją, kuri tarsi nieko bendra su Klaipėda ir neturėjo, nes lituanizuotos Mažosios Lietuvos istorijos vaizdiniai lietuviams tuo metu siejosi su kaimiškųjų vietovių, kuriose pirmiausia gyvena lietuviai, istorija, o Klaipėdos mieste lietuvių tuo metu nebuvo tiek daug, bei su lietuvių raštijos Prūsijoje istorija, kurios pėdsakų, lyginant su Tilže, Ragaine ar Karaliaučiumi, Klaipėdoje irgi nebuvo daug. Nepaisant to, būtent tada gimė Klaipėdoje gyvenusių lietuvių bandymas pagrįsti Klaipėdos lietuviškumą iškeliant lituanizuotą Mažosios Lietuvos istorijos vaizdinį, iš esmės sudarytą iš kovotojų už lietuviškumą figūrų, ir tas vaizdinys ėmė vaidinti alternatyvos paties miesto istoriniam pasakojimui vaidmenį.

Tarybiniais metais šiuo požiūriu nieko nauja neįvyko, kadangi XX a. 7–8-ojo dešimtmečių sandūroje jau kitomis sąlygomis situacija pasikartojė. Klaipėdoje vėl susitelkė grupė žmonių, kurie lyg ir neturėjo stiprių tęstinumo ryšių su tarpukariu, bet ieškojo tam tikrą vietinę specifiką paaiškinančių „lietuviškų“ praeities pasakojimų (suprantama, kad „vokiški“ ar kiti pasakojimai jiems nebuvo aktualūs, nes jie buvo nepriimami kaip savi, jie neapibrėžė „mūsų“). Užtat lituanizuota Mažosios Lietuvos istorija tarybiniais metais Klaipėdoje buvo vėl prikelta. Žmonės, dirbę Klaipėdoje ir susitelkę į socialinį tinklą, apie kurį mes, istorikai, gal kalbame ir įsivaizduodami jį savaip, pasisavino Mažosios Lietuvos istoriją kaip save telkiantį idėjinį pagrindą ir su ja susitapatino. Net ir šiandien tos grupės veikėjai tebėra aktyvūs, siūlydami atitinkamas idėjas žmonėms, kurie gali tas idėjas realizuoti. Tų idėjų pagrindas ir yra lituanizuota Mažosios Lietuvos istorija.

Bet logiška būtų klausti, kas yra bendro tarp Klaipėdos *miesto* istorijos ir Mažosios Lietuvos istorijos? Esmė ta, kad visi mano įvardyti dalykai vyko tam tikrame konfliktiniame kontekste, apie kurį šioje knygoje ir rašoma. Kitaip sakant, susitapatinimas su pasakojimais apie praeitį nevyko šiaip sau, jis vyko todėl, kad žmonės siekė apibrėžti save, atsakyti į klausimą, kas mes esame šiame mieste, bet kartu jiems reikėjo duoti atkirtį kitai ideologinei sistemai, kuri tarpukariu buvo vokiškasis nacionalizmas ir vokiškasis miesto istorinis pasakojimas, o tarybiniais metais – TSRS patriotizmą grindęs istorinis pasakojimas. Bet kam norima duoti atkirtį šiandien? Būtent tai verčia kelti klausimą, ar šiandien Klaipėdoje tebevykstantis lituanizuotos Mažosios Lietuvos istorijos aktualizavimas tebėra aktualus? Gal vertėtų paieškoti adekvatesnių praeities faktų ir įvykių, kurie mus apibrėžtų ir leistų su jais tapatintis?

Knygoje rašau, kad šiandieninėje Klaipėdoje, nepaisant tam tikro lituanizuoto Mažosios Lietuvos praeities pasakojimo dominavimo, tai ir vyksta. Labai daug įvairių visuomenės grupių ženklina miestą, kurdamos visokius ženklus, išreikiančius jų tapatybę, ir tie ženklai idėjiniu požiūriu kartais vienas kitam prieštarauja. Kaip tik čia noriu klausti Aldžio Gedučio, kodėl mes, eidami per miestą, matome tiek daug visokiausių ženklų, kurie statomi kartais net nesusimąstant, kaip jie tarpusavyje dera? Pvz., paminklai Taravos Anikei ir Martynui Mažvydui – tai yra simboliai, atstovaujantys dviem skirtingiems ir praeityje priešingiems pasakojimams. Kaip pačiam atrodo?

A. G. Kai aš klausiau čia dalyvaujančio Lino Poškos, kuris šiek tiek prisidėjo prie bandymo suvokti miestą, kas Klaipėdoje vyksta ir kaip jis interpretuoja čia pasireiškiančius įvairiausių gyventojų grupių interesus, jis pasakė, kad, jo manymu, Klaipėda yra ne kas kita kaip tam tikrų genčių buveinė. Čia gyvena orkai, hobitai, elfai, kurie tarpusavyje kažkaip santykiauja. Tęsiant šią metaforą, būtų galima sakyti, kad visa Vasilijaus knyga yra apie tam tikrą konfliktą: iš pradžių tarp

orkų ir elfų, paskui tarp elfų ir dvorfų, paskui atsiranda ir kitos gentys. Vasilijaus knygos pabaigoje, kaip gerame romane, pasiūloma graži pabaiga – konflikto nebėra. Vartotojiška visuomenė konfliktą neutralizavo. Vasilijus sako: nebėra dėl ko konfliktuoti, ir tai galbūt yra tinkamas laikas pagalvoti apie naujos tapatybės paieškas.

Pabandžius pažvelgti į visą šį reikalą per tokią „genties“ sąvokos prizmę, išmetus iš šios knygos visus vietovardžius ir gatves, viską, kas galėtų padėti sutapatinti aprašomą miestą su Klaipėda, ko gero, būtų sunku atpažinti, kad tai yra tas miestas, kuriame aš gimiau, užaugau ir dabar gyvenu. Susidarytų įspūdis, kad tai yra bet koks kitas miestas, kuriame vyksta tapatybių konkurencija. Bandydamas pritaikyti savo patirtį, įsivaizduoju, kad būdamas tingus hobitas iš savo urvo nematau, kaip kokie nors orkai su elfais kariauja ir pešasi. Galiu matyti – geriausiu atveju – tos kovos ženklius, t. y. įvairias lentas, paminklus ir t. t. Ir išties, kaip Vasilijus pastebėjo, jie tarpusavy absoliučiai nederą. O tada galima klausti, kiek iš viso tokių genčių galima išskirti ir ar išties nacionalinių tapatybių raiška yra tokia jau matoma ir pastebima Klaipėdoje?

Man pačiam teko tirti, su kokiomis vietomis save sieja skirtingų genčių atstovai. Pabandžiau net sudaryti žemėlapi, sužymėdamas per pastaruosius 20 metų atsiradusias vietas, apie kurias rašo Vasilijus. Bandžiau palyginti jas su tomis vietomis, kurias mini kultūrininkai. Mano išvada buvo tokia: visos tokios vietos yra sutelktos miesto centre, tačiau jos ne tik absoliučiai nesutampa, – norint nubraižyti tam tikras žmonių judėjimo trajektorijas, paaiškėtų, kad tos vietos beveik nepersidengia, t. y. kultūrininkai vaikšto vienaip, o tie, kurie rašo apie atminimo kultūras mieste, fiksuoja kitus dalykus. O kadangi Vasilijus, būdamas objektyvus, fiksavo visas apraiškas, kiekvienai genčiai, arba grupei, jis priskyrė nedidelį kiekį vietų, kurios kartas nuo karto yra aplankomos ir kuriose kartas nuo karto atliekami tam tikri simboliniai veiksmai bei ritualai.

Tačiau svarstant, ką galvoja „paprasti klaipėdiečiai“, paaiškėja, kad tos vietos yra absoliučiai neaktualios ir normaliems žmonėms nieko nereiškia. Trumpai priminsiu 2010 m. „Vakarų ekspreso“ atliktą eksperimentą, kai buvo bandoma išrinkti „Klaipėdos TOP 10“. Buvo nuspręsta išrinkti dešimt vietų, geriausiai reprezentuojančių ir išreiškiančių šį miestą, vietų, kuriomis galima pasigirti ir didžiulis. Svarbu tai, kad žurnalistai nusprendė, jog iš pradžių reikia surasti 19 ekspertų, kurie galėtų tokias vietas pasiūlyti, paskui tų vietų sąrašas buvo skelbtas internete (jų buvo per 100), ir „paprasti žmonės“ visą vasarą galėjo balsuoti ir išrinkti savo „TOP 10“. Įdomu ir tai, kad, skirtingai nei mano Liutauras, teigiantis, kad istorikai užima labai svarbią vietą, „Vakarų ekspresas“ tuos istorikus ne taip jau aukštai vertino. Iš 19 ekspertų buvo pasitelkti tik du istorikai – Vladas Žulkus ir Vygantas Vareikis. O šalia jų atsirado kitų žmonių, pvz., verslininkų, kompozitorių, menotyrininkų, du kraštotyrininkai ir t. t. Bet įdomiausias buvo galutinis rezultatas, ko gero, nustebinęs ir pačius idėjos sumanytojus. Norint išdėlioti žemėlapyje vietas, kurias išrinko „Vakarų ekspreso“ skaitytojai, paaiškėtų, kad jos neturi absoliučiai nieko bendra su kultūrininkų ir menininkų vartojamomis ar lankomomis vietomis ir nieko bendro su vietomis, kurias fiksuoja Vasilijus ir kuriose reiškiasi tam tikrų nacionalinių grupių konkurencija. „Paprasti klaipėdiečiai“ išrinko vietas, esančias už miesto, tarkime, Olandų kepurę, jūrą, Vilhelmo kanalo šliuzus, o labiausiai šokiruojantis objektas, atsidūręs ketvirtoje vietoje, buvo Šv. Jono bažnyčia – objektas, kurio nėra. Tada Turizmo informacijos centro direktorė sakė, kad apgauti turistus ir pasakyti, kad čia yra viena iš smagiausių vietų, tikrai nepavyks, kadangi ateinanti ekskursija tematytų gyvatvorę ir nieko daugiau.

Taigi, mano manymu, Vasilijaus pasirinkta strategija leido fiksuoti tam tikrą konfliktą tarp skirtingų grupių. Iš pradžių tai buvo vokiškoji ir lietuviškoji tapatybės ideologijos, paskui lietuviškoji ir sovietinė tapatybės ideologijos, galų gale dabar konfliktai labiau vyksta jau ne nacionaliniu pagrindu. Pvz., Vasilijus knygoje rašo apie įtampas, kylančias tarp profesionalių istorikų ir krašto-

tyrininkų, kurie kartais mąsto taip, kaip čia jau buvo pasakyta: „už kiek buvo Klaipėda parduota vokiečiams“. Kiek suprantu, profesionalūs istorikai neretai sulaukia tokio kaltinimo, esą jie yra „vokiečių agentai“, kadangi, kalbėdami apie praeitį, esą bando palaikyti vokiečių pusę. Lygiai taip pat jie gali būti apkaltinti esantys „rusų agentai“, kadangi jie esą neigia Mažosios Lietuvos genocidą ir t. t.

Todėl šiuo atveju man vis dėlto norėtusi kalbėti apie Klaipėdą kaip apie „nematomų miestų“ (Italo Calvino) rinkinį. Nes iš tiesų egzistuoja ne viena Klaipėda, bet kokios penkios ar šešios, ir jos neturi absoliučiai nieko bendra. Bandant fiksuoti tai, kas yra svarbu vienai arba kitai genčiai, paaiškėja, kad šiandien jos kažkaip nesugeba susitikti ir net nesugeba į tą konfliktą įsivelti. Tuo ir baigiasi Vasilijaus knyga, teigianti, kad konfliktų nebėra.

V. S. Norėčiau grįžti prie vienos Aldžio minties, nes būtų įdomu pasvarstyti, ar iš tikrųjų, išmetus iš knygos viską, kas galėtų padėti identifikuoti čia aprašomą miestą su Klaipėda, paaiškėtų, kad visa tai tinka ir kitiems miestams. Ar iš tikrųjų Klaipėda yra miestas, kuriame viskas vyksta taip pat kaip ir kituose miestuose, ar joje mes vis dėlto susiduriame su tam tikrais išskirtinumais? Šito vėl noriu klausiti Alvydo. Ar mes kuo nors išskirtiniai?

A. N. Jūs esate lietuviai. Viena vertus, esate tipiški, nes Mažosios Lietuvos temą sovietmečiu iškėlė ne kas kitas, o Antano Sniečkaus aplinka. Būtent todėl, pavyzdžiui, Vilniaus urbanistinėse erdvėse mes irgi rasime užtektinai Donelaičių ir Mažosios Lietuvos motyvų. Jei būčiau absoliutus cinikas, pasakyčiau, kad klaipėdiečiai šia prasme nieko naujo nesugalvojo, o tik atkartoję viską, kas buvo sukurta Vilniuje. Bet tai būtų tik pusė tiesos. Prieš kelerius metus aš tyriau visos Lietuvos miestų gatvėvardžius, nes jie bent jau apie 1989–1990 m. labai gerai atspindėjo įsivaizdavimus apie praeitį. Siekiau išsiaiškinti, kiek praeities motyvai, naudojami gatvių pavadinimuose, Lietuvoje yra tipiški ir kiek specifiški. Analizuojant visos Lietuvos gatvėvardžius, nebuvo sunku sudaryti „TOP 10“ pagrindinių herojų, kurie yra įamžinti beveik visų Lietuvos miestų ir miestelių gatvių pavadinimuose. Tada buvo galima lyginti tą „TOP 10“, kurio etalonas buvo Vilnius, nes Vilniuje buvo viskas, kas buvo tame „TOP 10“, su kitais Lietuvos miestais. Tyrimas parodė, kad visi kiti pagrindiniai miestai – Šiauliai, Panevėžys, Kaunas – šiuo požiūriu iš esmės buvo Vilniaus kopijos. Vienintelis miestas, kuris iš šio konteksto iškrito, buvo Klaipėda. Klaipėdos išskirtinumas ir yra tas, kad šio miesto kraštovaizdžio įvardijimuose, kuriuose yra įprasminama atmintis, vyraujantis yra Mažosios Lietuvos akcentas. Ir kai mes klausiamo, kiek Klaipėda yra bendras visų epochų padarinys, o kiek ji yra tipiškas lietuviškas miestas, mes turime matyti ne tik analogijas, kurių apstu visoje Lietuvoje, bet ir tam tikrą nišą, kurią Klaipėda užima.

Tačiau, kaip, Aldi, gerai pasakėte, kai kalbame apie tapatybės problemą, negalime visko paaiškinti vien tik viena nacionaline tapatybės ideologija. Šiandien tapatinimosi su miestu formų yra daugiau, ir jos dažnai nesutampa. Vasilijus šį dabartinių laikų reiškinį savo knygos pabaigoje bando spręsti teigdamas, kad simboliai, dėl kurių anksčiau buvo kovojama, dabar yra tapę komercijos ištekliais. Aš jau minėjau „Memelio“ pavadinimo atsiradimo pavyzdį. Tiesą sakant, apie dalykus, kurie nėra susiję su praeitimi, istorikams yra sudėtinga šnekėti, todėl noriu paklausti, Liutaurai, ar jūs patvirtintumėte tokią praeities komercializavimo tendenciją? Ir kaip jūs apibūdintumėte klaipėdiečių tapatybę, jei tokia išvis egzistuoja, remdamasis sociologiniais tyrimais? Ar iš tikrųjų yra tik, kaip Aldis sakė, „gentys“ ir neliko nieko švento, kas klaipėdiečius jungtų į vieną gentį?

L. K. Aš būčiau linkęs pritarti Aldžio išsakytai minčiai apie nematomus miestus, nes vargu ar mes galime kalbėti apie vieną klaipėdiečių tapatybę, kadangi mieste egzistuoja įvairiausių socialinių skirtumų. Mane labiausiai stebina, kodėl viešojoje erdvėje, kalbant apie Klaipėdoje egzis-

tuojančias tapatybes, dažniausiai yra įpinamas būtent istorinis diskursas, tam tikras santykis su praeitimi, bet nėra kalbama apie dabar mieste gyvenančias socialines grupes, kurioms praeitis ne tokia svarbi. Bent iš savo patirties galėčiau sakyti, kad po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo vienas iš įdomesnių Klaipėdoje vykusių socialinių reiškinių buvo labai stiprus jaunimo kultūros formavimasis. 1991–1995 m. tai buvo jaunimo miestas, kuriame telkėsi labai skirtingos jaunimo grupės su savita subkultūra, su savu socialiniu ritmu, susibūrimo vietomis, komunikacijos kanalais. Gal tik vėliau jaunimo kultūrą apipynė vartotojiška elgsena ir ji išties buvo komercializuota. Vis dėlto 1991–1995 m. man Klaipėda yra miestas, kuriame yra gausu jaunų žmonių. Aišku, nepaskutinis vaidmuo čia teko atidarytam universitetui, pakviestoms į Klaipėdą aukštosios mokykloms, įvairiems čia atsidariusiems klubams ir t. t. Šioje ryškioje jaunų miestiečių terpėje nacionalinė tapatybė neveikė kaip visa apimanti savasties struktūra. Jaunimas, ypač sekęs vakarietiška vartotojiška jaunimo mada bei muzikos diktuojamais stiliais, sėkmingai glaudė nacionalinių tapatybių provokuojamus ideologinius konfliktus bent jau savo amžiaus grupėje.

Antra vertus, Klaipėdoje galima kalbėti apie įvairialypes etninių grupių tapatybes, kurios yra įtvirtinamos visai kitaip, nei mes galėtumėme įsivaizduoti. Pvz., dažniausiai mūsų vaizdinys apie rusakalbių bendruomenę, gyvenančią Klaipėdoje, susideda iš to, kad ji susirenka paminėti Gegužės 9-osios šventės ir kad ji turi sakralią ritualinę erdvę, kurioje yra įtvirtinama jos tapatybė. Šios tapatybės konstruojamos pasitelkiant būtent atminties diskursą. Bet gausioje rusų bendruomenėje egzistuoja ir kartų skirtumai, kur kiekviena karta gali pasirinkti visiškai skirtingas etninės tapatybės įtvirtinimo strategijas. Viena įdomesnių, bent jau man, tapatybės ritualizavimo apraiškų yra nuo 2005 m. Klaipėdoje kasmet sausio pirmojoje pusėje organizuojamas rusų bendrijos „Lada“ renginys, kuris vadinasi „Snieguročka – talento ir grožio konkursas“. Tai tam tikras Klaipėdos miesto rusų mokyklų vyresniųjų klasių merginų grožio konkursas, labai populiarus ir suburiantis įvairias kartas į vieną vietą. Jame rusakalbių bendruomenės tapatybė formuojama nebūtinai taikant istorines ar ideologines klišes, bet pirmiausia – 7–8-ojo dešimtmečių Sovietų Sąjungos viešosios popkultūros siūlytas tapatybės klišes, kurios dabar, praėjus 40–50 metų, yra sėkmingai atkartojamos muzikos garsuose, choreografiniuose judesiuose, režisūriniuose sprendiniuose, drabužiuose, pokštuose ir proginėse kalbose. Renginio organizatoriai, kuriems dabar 50 ar 60 metų, dirbdami su šių dienų jaunimu, aktualizuoja savo jaunystės patirtis, perduoda būtent sovietmečio kultūrinės reikšmės ir formuoja ideologinės erdvės tęstinumą. Esu įsitikinęs, kad šis renginys yra Klaipėdos rusų etninės tapatybės ritualinė erdvė, nė kiek savo svarba nenusileidžianti Gegužės 9-osios minėjimams. Dėl to siūlyčiau skirti dėmesį ne tik tapatybės ideologijoms, susijusioms su istorija, tėvyne, patriotiniais dalykais ir t. t., kurias savo knygoje išsamiai analizuoja Vasilijus, bet atkreipti dėmesį ir į šių dienų kultūrinės terpės formuojamas socialines praktikas.

Išsakytai minčiai, kad praeitis yra komercializuojama, galiu pritarti, tačiau reikia pridurti, kad komercializavimas vyko ir anksčiau, tik gal nebuvo įgijęs tokių apraiškų. Tikrai galima teigti, kad, pvz., restoranai, kuriuose yra pridėliojama įvairių etnografinių daiktų, suprekina praeitį. Bet vartotojiškos elgsenos modelių perkėlimo į nacionalinės tapatybės erdvę (kai ten atsiranda žaidimai reikšmėmis, parodomasis efektas, paviršutiniškumas) aš nebūčiau linkęs kritikuoti. Tokios tapatybės palaikymo formos yra priimtinos daugeliui dabartinių žmonių, nes egzistuoja pasirinkimas tarp lengviau valdomų bei sutaikintų savasties formų ir galimybės pakliūti į tapatybės implikuojamą konfliktinę situaciją. Vasilijaus konstatacijai, pateiktai knygoje, kad vartotojiška kultūra iš dalies palaidoja nacionalinių tapatybių konfliktą, kuris anksčiau buvo labai aktualus, būčiau linkęs pritarti.

Bet suprekinimas yra gana lengva forma, kaip galima sėkmingai įtvirtinti tam tikras ideologines reikšmes. Pvz., mano karta augo Klaipėdoje 8–9-uoju dešimtmečiais, bet sąmoningas buvimas mieste atsirado tik po 1990 m., gal nuo 1996 m., kai aš pradėjau suvokti, kas toks esu. 9-ajame dešimtmetyje tikrai nesuvokiau Klaipėdos, kaip daugiabliaunės miesto tapatybės, terpės. Veikiau naiiviai tikėjau tuo, kas buvo oficialiai sakoma (aišku, jei klausydavau), nes nedisponavau pakankamu informacijos kiekiu, nepriklausiau galios, ideologijos tinklams. Bet 8–9-ojo dešimtmečių Klaipėda man visą laiką buvo suvokiama per tam tikrą komercializuotą prizmę, nes, būdamas klaipėdietis, aš žinojau, kad galiu įsigyti nelegaliai atvežtų užsienietiškų plokštelių, kad turguje galiu laisvai nusipirkti užsienietiškos kramtomosios gumos ar prabangų celofaninį maišelį su užrašu „Montana“, kad buvo mieste „boninė“, kad jūreiviai atpažįstami iš džinsinių kelnų bei elektroninių laikrodžių ir t. t. Šie materialūs daiktai ir vietos irgi buvo tam tikras Klaipėdos tapatybės elementas, kuris, aišku, buvo siejamas su specifinėmis grupės ir savitos kartos patirtimis. Dėl to nesu linkęs dramatinizuoti to, kad vartotojiška kultūra užgožia nacionalinę tapatybę ir pastarosios svarba mažėja. Vartojimas yra pati lengviausia forma, kaip įtvirtinti ir išreikšti save. Ir kai mes stebime komercinės kultūros ir popso integravimą į mūsų didžiausias nacionalines šventes, turime suvokti, kad tai yra lengviausia nacionalinės tapatybės įtvirtinimo forma vartotojiškos visuomenės kontekste.

A. G. Dabar pasirenkami istoriniai pavadinimai yra svarbūs, nes pagal juos mes galime pamatyti, kur link yra orientuojamasi, t. y. tam tikras idealus tipas, kuris tarsi parodo, kad man kažko trūksta. Jeigu aš pavadinu savo įstaigą „Memeliu“, aš noriu susieti save su vokiškąja praeitimi ir t. t. Kroatų socialinė teoretikė Slavenka Drakulić yra parašiusi knygą „Café Europa“. Joje autorė atkreipė dėmesį į Rytų ir Pietų Europoje egzistuojantį keistą reiškinį – kavines, kurios vadinasi „Europa“. Drakulić rašo, kad 1995 m. Bukarešte randa tokią vietą, kuri yra visiškai „snarglinė“, nepaisant to, ji pavadinta „Europa“, nes toks pavadinimas tarsi atliepia tai, ką esą galima rasti Paryžiuje, Londone ar kažkur kitur. Ji daro išvadą, kad pasirinkimas pavadinti kavinę tokiu vardu rodo tam tikrą neišsipildžiusį lūkestį. Pvz., jeigu Klaipėdoje pavadinu savo viešbutį „Europa“, vadinausi, rodau, kad man tai yra svarbu, kad aš noriu būti labiau europietiškas, kad dėl savo dabartinio europietiškumo man kyla tam tikrų abejonių ir pavadinimą aš pasirenku kaip tokį išsivaizdavimą įtvirtinančią priemonę. Manau, kad tas pats yra su praeities pavadinimų naudojimu komerciniais tikslais. Kinų restoranas, turintis pavadinimą „Taravos Anikė“, puikiai parodo, kad ta Mažosios Lietuvos istorija yra nesvarbi. Daug svarbiau yra tai, kuo pritraukti tam tikrą žmonių kiekį, ir kai yra pasirenkamas su vokiškąja Klaipėdos praeitimi susijęs simbolis, yra apeliuojama į išsivaizdavimą, kad vokiečiai yra tvarkingi ir padorūs žmonės, vadinasi, pasivadinus taip galima pritraukti mokų klientą.

Pabandykime išsivaizduoti, kas galėtų būti tokių pavadinimų kaip „Memelis“ konkurentai? Ko gero, tai galėtų būti tam tikri su sovietine patirtimi susiję dalykai, bet jie kažkaip neprigryja, ir itin akivaizdu, kad šios patirties norima atsikratyti, nuo jos pabėgti.

L. K. Klausydamas mūsų diskusijos, galvoju, ar dabar galėtų atsirasti panašiai komercializuojamų ideologinių sąvokų, kurios galėtų sukelti ryškų socialinį konfliktą? Jeigu yra sūris „Memelis“, ar galėtų atsirasti „Vasario 16-osios“ arba „Jono Basanavičiaus“ sūris arba dešrelės? Ir jei tai atsirastų, kiltų ar nekiltų konfliktas, susijęs su tam tikro ideologinio konstrukto komercializavimu, jo pajungimu vartojimo mašinai?

A. N. Komercializacijoje yra irgi tam tikri logikos dėsniai. Geriausiai sekasi komercializuoti simbolius, kurie bent tam tikru metu žmonėms buvo svarbūs. Bet žmonėms, kurie bando iš komercializavimo gauti pelno, yra svarbu, kad naudodami tam tikrą simbolį kaip prekės ženklą jie

nesukeltų prieštaraavimo. Mano supratimu, „Memelio“ pavadinimo išplitimo ir panašūs dalykai tapo įmanomi lietuviškajam nacionalizmui Klaipėdos mieste transformuojantis, pasipildant regiono ypatumais. Kai regiono savitumą išreiškiančios reikšmės nustojo prieštarauti lietuviškojo nacionalizmo reikšmėms ir kelti neigiamas emocijas, jos tapo neutralios, bet kartu ir patrauklios komercijos požiūriu.

A. G. Priminsiu, kad čia jau aptartas 740 metų Klaipėdos jubiliejus 1992 m. sutapo su „Švyturio“ alaus daryklos atidarymu po rekonstrukcijos. Kurį laiką iki miesto jubiliejaus Klaipėdoje alus nebuvo gaminamas. Būnant Vilniuje, atrodė, kad gyveni stebuklingame mieste, o Klaipėdoje akivaizdžiai kažko trūko. Nauja „Švyturio“ produkcija buvo pradėta prekiauti kaip tik per miesto gimtadienį. Tada buvo atliktas vienas pirmųjų bandymų sukurti tam tikrą sąryšį tarp Klaipėdos miesto, šventės ir privalomo to šventės atributo – „Švyturio“. Galima sakyti, tai tapo užuomazga tam šūkiui: „Sveiki atvykę į Švyturio šalį!“ Iš pradžių tos prekės pavadinimas buvo neutralus („Švyturys“), o paskui pradėjo rasti tokie pavadinimai kaip „Adler Bock“ arba „Memel Bräu“, kurie išnaudojo praeitį, nes paaiškėjo, kad ji gali gana veiksmingai kurti papildomą prekės vertę.

V. S. Mano manymu, verčiant praeities simbolius prekės ženklais, pastarojo dešimtmečio Klaipėdoje veikia nebūtinai vokiškos ar regioninės praeities įtraukimo arba integravimo su lietuviškojo nacionalizmo logika. Iš tiesų kartais būna sudėtinga logiškai paaiškinti, kodėl yra pasirenkamas vienas ar kitas simbolis, kas, matyt, rodytų ir kitą tendenciją – pernelyg didelį informacijos kiekį ir neišlavintą žmonių gebėjimą atsirinkti, komercializuojant praeities simbolius, kurie iš jų tinka tam konkrečiam miestui ir tai konkrečiai vietai.

Nuoširdžiai dėkoju Kolegoms už diskusiją, kurioje aptarėme tik nedidelę dalį visų aspektų, paliestų knygoje.